

OKULLAR İÇİN AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ PLANLARI

Bülent ÖZMEN¹, Serpil GERDAN², Oktay ERGÜNAY³

Özet

Türkiye başta deprem olmak üzere sel, heyelan, kaya ve çığ düşmesi, çamur akması, hortum ve fırtına gibi doğa kaynaklı olayların yanı sıra, yangın, kaza, gıda zehirlenmesi, salgın hastalık, şiddet ve terör gibi insan kaynaklı olaylarla da çok sık karşılaşmaktadır. Günün önemli bir kısmını okullarda geçiren 25 milyon öğrencinin de bir afet veya acil durumla karşılaşma olasılığı oldukça yüksektir. Olası bir afet ve acil durumdan öğrencilerin, öğretmenlerin ve diğer çalışanların etkilenmemesi veya en az şekilde etkilenmesi için her okulun mutlaka afet ve acil durum planının olması ve bu planın etkili bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Türkiye’de maalesef bu konuya yeterince önem verilmemiş okulların afet ve acil durum planlarını hazırlamalarıyla ilgili yeterince araştırma ve çalışma yapılmamıştır. Çalışmamızın amacı okul afet ve acil durum yönetimi planlarının önemine dikkat çekerek, plan esaslarını vermek, planların hazırlanması hususunda yol gösterici olmak ve okullarda etkin bir şekilde uygulanmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Yönetimi, Acil Durum, Okul, Plan

DISASTER AND EMERGENCY MANAGEMENT PLANS FOR SCHOOLS

Abstract

Turkey natural-induced such as mainly earthquakes, floods, landslides, rocks and avalanches, mud flows, tornadoes and storms, and human-induced events such as fires, accidents, food poisoning, disease, violence and terrorism are often experience. 25 million students, who are a long part of the day at school, could face disaster and emergency. Therefore, every school should have a disaster and emergency plan and it should be applied effectively to least harm, and protect of students, teachers and other employees. It is not given enough attention are not implemented and there has not been enough research in Turkey. The aim of this study points out significance of school

¹ Dr., Gazi Üniversitesi Deprem Mühendisliği Uygulama ve Araştırma Merkezi, bulentozmen@gazi.edu.tr

² Yrd.Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi İzmit MYO, sgerdan@kocaeli.edu.tr

³ Türkiye Deprem Mühendisliği Derneği Genel Sekreteri, oktayergunay@yahoo.com

disaster and emergency plan gives the principles of plan, provides guidance for plan and contributes to the implementation.

Keywords: Disaster, Disaster Management, Emergency, School, Plan

Giriş

Türkiye başta depremler olmak üzere doğa ve insan kaynaklı afetlere çok sık olarak maruz kalmaktadır. Depremselliği ve deprem tehlikesi son derece yüksek olan Türkiye’de 1900-2013 yılları arasında meydana gelmiş 285 deprem nedeniyle 100.000 kişi hayatını kaybetmiş ve 700.000’e yakın konut ağır hasara uğramıştır. 1996 yılında yayınlanmış ve halen yürürlükte olan resmi deprem bölgeleri haritasına göre Türkiye topraklarının % 96’sı farklı derecelerde deprem tehlikesine sahiptir. Sadece deprem tehlikesi göz önüne alındığında bile okullarda acil müdahaleyi gerektiren durumlar dışında, afet sonucu doğurabilecek olaylarla karşılaşma olasılığının ne kadar yüksek olduğu açıklıkla görülmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de okullarda afet ve acil durumun zararlarını en aza indirebilmek için mutlaka afet ve acil durum planlarının hazırlanması, etkili bir şekilde uygulanması ve afet ve acil durumlara karşı bütün önlemlerin alınması gerekmektedir. Türkiye’de maalesef bu konuya yeterince önem verilmemiş ve konu ile ilgili yasal düzenlemeler ile zorunluluklar hayata geçirilememiştir.

1 Mayıs 2003 tarihinde Bingöl’de yerel saatle 03.27 de meydana gelen 6.4 büyüklüğündeki bir depremde Çeltiksuyu Köyü yakınındaki Yatılı Bölge Okulu yatakhane binası ile okul binasının tamamen çökmesi nedeniyle 1 öğretmenle 84 öğrencinin hayatını kaybetmiştir. 19 Mayıs 2011 tarihinde Simav’da (Mw:5.7), 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van’da (Mw:7.0 ve Mw=5.6) meydana gelen depremler nedeniyle; Simav’da 7, Van’da 234 okulun ağır hasar görmüş olması ve eğitime uzun bir süre ara verilmek zorunda kalınması okullarımızın afete ne kadar hazırlıksız olduğunun açık göstergeleridir. Simav depreminin gece 23:15’te, Van depreminin Pazar günü saat 13:41’te okullar kapalıyken meydana gelmiş olması daha büyük faciaların olmasını engellemiştir. Özellikle Van depreminin okul mevcudu 785 olan ve tamamen yıkılan Gedikbulak İlköğretim Okulu’nda hiçbir öğrencinin, öğretmenin ve diğer çalışanların olmadığı bir gün ve saatte meydana gelmiş olması büyük bir şanstır.

Doğal, teknolojik veya insan kaynaklı tehlike ve tehditler hangi büyüklükte olursa olsun, bunlara karşı önceden koruyucu ve önleyici önlemler almayan ve hazırlıklı olmayan okulların olaylarla karşılaştığında olaya zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale etme ve olayı en az zarar ve kayıplarla atlama şansı bulunmamaktadır. Bu gerçeğe ve yukarıda verilen olumsuz örneklerle rağmen bu güne kadar okullarımızda bir afet ve acil durum yönetim sistemi kurulamamış ve zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme faaliyetlerini kapsayan planlar hazırlanamamıştır.

OKULLAR İÇİN AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ PLANLARI

Yapılan literatür incelemelerinde, dünyanın birçok ülkesinde okullarda afet ve acil durum yönetimi ile ilgili birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen Türkiye’de kısıtlı sayıda çalışma yapıldığı, yapılan çalışmaların önemli bir kısmında da kavramların net olarak oturmadığı, dünyadaki benzer çalışmalara uymadığı görülmektedir. Bu eksikliklerden hareket ederek bu çalışmada okul afet ve acil durum yönetim planlarının hangi esaslara göre hazırlanması gerektiği sorusuna cevap aranmıştır.

Türkiye için şimdiye kadar “İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi” (İSMEP) kapsamında Kadioğlu (2009), Milli Eğitim Bakanlığı ile Risk RED sivil toplum kuruluşu işbirliği ile yürütülen “Okul Afet ve Acil Durum Yönetim Projesi” kapsamında Petal ve Sanduvaç (2010), Milli Eğitim Bakanlığı ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı ile birlikte yürütülen “Okul Tabanlı Afet Eğitimi Projesi” kapsamında Ergünay ve Özmen (2013) ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yürütülen Afete Hazır Türkiye projesi kapsamında AFAD tarafından okullar için Afet ve Acil Durum Yönetimi planlama kılavuzları hazırlanmıştır. Ayrıca Çelik (2004, 2005 ve 2007) tarafından eğitimde ve okullarda acil durum yönetimi ile ilgili model önerisi ve uygulanabilirliği, Ocak (2006) ve Sayın (2008) tarafından ortaöğretim okullarında kriz yönetimi, Kökçü (2010) tarafından ortaöğretim kurumlarında afet ve acil durum hazırlıklarının değerlendirilmesi ve Dirim (2011) tarafından okul müdürlerinin acil durum yönetimi yeterliliklerinin saptanması konusunda çalışmalar yapılmıştır.

Dünyada bu konuda birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan son yıllarda yayınlanmış çalışmaların önemlileri şunlardır: BOKOMI Guide Book, 2010; International Finance Corporation (IFC), 2010a, 2010b; UNISDR Asia and Pasific, 2010; U.S. Department of Education, Office of Safe and Drug-Free Schools, 2007.

Çalışmamızın amacı; okul afet ve acil durum yönetimi planlarının ana esaslarını vererek planların hazırlanması hususunda yol gösterici olmak, okul yöneticilerinin, çalışanlarının ve öğretmenlerin afet ve acil durumları önleme veya zararlarını en aza indirme, durumu yönetme, hızlı müdahale etme ve iyileştirme çalışmalarını etkin bir şekilde yapabilmelerine katkı sağlayarak, konunun önemine ve gereğine dikkat çekmektir.

Okullarda Afet ve Acil Durum Yönetimi Planlamasının Ana Amacı ve Tanımlar

Okullarda afet ve acil durum yönetimi planlamasının ana amacı, *afet öncesinde*; afet sonucu doğurabilecek tehlike ve riskleri belirlemek, mümkünse önlemek veya olası etkilerini azaltmak ve olaylara karşı hazırlıklı olunmasını sağlamak, *afet sırasında*; eğitim ve tatbikatlarla kazanılmış doğru davranış biçimleri ile kurtarma ve ilk yardım ve tahliye esaslarının aksatılmadan uygulanmasını sağlamak, *afet sonrasında ise*; olaya zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale etmek, kayıpları en düşük düzeyde tutmak ve

okulun normal programına bir an önce dönebilmesi için gereken faaliyetleri belirlemek ve uygulanmasını sağlamak olmalıdır.

Afet ve acil durum yönetimi planları ile ilgili tanımlar aşağıda verilmiştir (Ergünay vd., 2008):

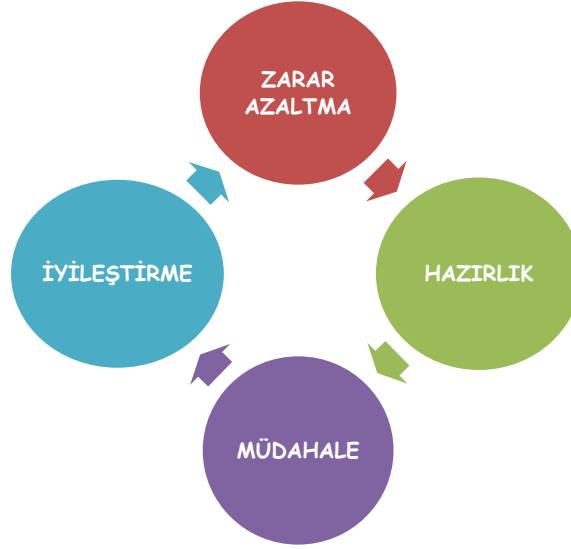
Acil durum: İvedilikle müdahale etmeyi ve acil yardım faaliyetlerini yürütmeyi gerektiren durum, hal ve olayları ifade eder. Afetin meydana gelmesi hâli olarak da ifade edilebilir. Olay sırası ve sonrasında olağanüstü tedbirlerin alınmasına ve faaliyetlerin yürütülmesine gerek duyulan geçici bir durumdur. Bazı kuruluşlar acil durumu, kuruluşun kendi imkân ve kaynaklarını kullanarak baş edebildiği olaylar olarak da tanımlamaktadır.

Acil durum yönetimi: Afet olayının meydana gelmesinden hemen sonra başlayarak, etkilenen toplulukların tüm ihtiyaçlarını zamanında, hızlı ve etkili olarak karşılamayı amaçlayan yönetim sürecini ifade eder. Sürekli olmayıp, acil durum olarak değerlendirilen bir olayın meydana gelmesi ile başlayıp, acil durumu gerektiren nedenler ortadan kalktığında sona eren bir yönetim şeklidir. Afet yönetiminin olaya müdahale ve kısa süreli iyileştirme faaliyetlerini kapsar. Etkin bir acil durum yönetimi; planlı, hazırlıklı ve koordineli olmayı ve olağan yönetimlerden farklı olarak, olağan dışı imkân, kaynak ve yetkileri gerektirir.

Afet: İnsanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen ve etkilenen topluluğun kendi imkân ve kaynaklarını kullanarak üstesinden gelemeyeceği, doğal, teknolojik veya insan kökenli olayların sonuçlarına afet denilmektedir.

Afet yönetimi: Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla, afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler ve yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla, imkân ve kaynaklarının belirlenen stratejik hedefler ve öncelikler doğrultusunda kullanılmasını gerektiren çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü bir yönetim sürecidir. Bu süreç içerisinde, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme gibi aşamalara ayrılabilen faaliyetler süreklidir. Bir önceki aşamada yapılanların başarısı bir sonraki aşamada yapılacak faaliyetlerin başarısını etkiler. Bu süreç bir çember veya iç içe geçmiş halkalarla gösterilir, afet yönetim döngüsü veya zinciri olarak adlandırılır (Şekil 1).

OKULLAR İÇİN AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ PLANLARI

Şekil 1. Afet Yönetimi Döngüsü

Şekil 1'deki oklar afet ve acil durum yönetim sisteminin bir süreç olduğunu ve sistemin eğitim, tatbikatlar ve meydana gelen olaylardan elde edilen derslerle sürekli geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Kriz: Normal düzeni bozan, toplum için olumsuz sonuçlar doğurma olasılığı bulunan fiziksel, sosyal, ekonomik ve politik olayların ortaya çıkması halini ifade eder. Normal sistemi ve toplumun temel değerlerini önemli ölçüde tehdit eden, zaman baskısı ve stres altında kritik kararlar almayı gerektiren durumları kapsamaktadır.

Kriz yönetimi: Kriz hali şartları süresince uygulanan, durumu normale döndürmeyi amaçlayan geçici bir yönetim biçimini ifade eder. Afet yönetiminden farkı, sürekliliğinin olmaması, belirli bir zamanla sınırlı bulunması, kriz gerektiren olay ve nedenler kalktığında sona ermesidir.

Yukarıdaki tanımlarda da açıkça görüldüğü gibi acil durum ve kriz yönetimi tamamen afet ve acil durumdan sonra yapılacak çalışmalara odaklanmaktadır. Oysa dünyada yapılan bütün araştırmalar afet öncesinde zarar azaltma ve hazırlık aşamalarında yapılacak olan çalışmaların çok önemli olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla okullarda hazırlanacak planlar özellikle afet ve acil durum öncesi çalışmalara önem ve öncelik vermeli ve afet yönetimi döngüsüne uygun olacak şekilde afet yönetiminin zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarını kapsamalıdır. O

Okullar için planlama esasları; 5902 sayılı “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun”, 5393 sayılı “Belediye Kanunu”, 5216 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanunu”, 5302 sayılı “İl Özel İdaresi Kanunu”, 3 Ocak 2014 tarih ve 28871 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış olan “Türkiye Afet Müdahale Planı” gereğince ulusal ve yerel ölçekte hazırlanmak zorunda olan Afet ve Acil Durum Yönetimi planlarıyla uyumlu olacak şekilde belirlenmiştir. Aynı şekilde okullar için bir yapılanma modeli önerilirken de 19 Şubat 2011 tarih ve 27851 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren “Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri

Yönetmeliği” gereğince ilgili kamu kurum ve kuruluşlarında kurulacak merkezlere kolay bir şekilde entegre olabilecek bir model önerilmeye çalışılmıştır.

Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Planlaması

Planlama, yapmak istediğiniz şeyin nasıl, nereden, kiminle, hangi yol ve yöntemlerle, hangi imkân ve kaynakları kullanarak yapacağınızın belirlenmesidir. Hangi amaçla olursa olsun bir planlama faaliyeti; öncelikle sorunlar ve ihtiyaçların belirlenmesi, uygulanması mümkün olan çeşitli eylem yollarının tartışılıp düzenlenmesi, imkân, fırsat ve kaynakların tespit edilmesi, mevcut imkân ve kaynaklarla gerçekleştirilmesi mümkün olan eylem yollarının belirlenmesi, amaca ulaşmak için gereken insan gücü, malzeme kaynakları ve örgütlenme şeklinin belirlenmesi, ölçülebilir göstergeler belirleyerek eylemlerin izlenmesi ve gerektiğinde düzenlemeler yapılması gibi birçok faaliyeti kapsamaktadır. Planlar, olası tehlikeleri belirlemeli, bu tehlikelerin oluşmamasını veya oluştuğu takdirde sonuçlarının en aza indirgenmesinin sağlanması için yapılması gerekenleri ve her aşamadaki sorumluluk ve yetkileri kapsayacak şekilde hazırlanmalıdır (Kadioğlu, 2011).

Okullar için hazırlanacak afet ve acil durum yönetimi planları aşağıdaki temel özelliklere sahip olmalıdır:

- ✓ Planın hazırlanması, geliştirilmesi ve uygulanması etkin bir “okul afet yönetimi” biriminin örgütlenmiş olmasına ve tüm paydaşlarla işbirliği ve koordinasyon içerisinde çalışmasına bağlıdır.
- ✓ Plan hazırlanırken okulu etkileyebilecek tüm tehlike ve riskler dikkate alınmalıdır.
- ✓ Güvenilir bilgi ve veriler kullanılmalıdır.
- ✓ Plan yalnızca olaylara müdahaleyi değil, risk azaltma ve hazırlık önlemlerini de içermelidir.
- ✓ Planda okul ve müstemilatındaki tüm binaların ve tahliye yollarının tehlike ve riskleri de belirlenmeli ve buralarda bir afetle karşılaşıldığında nasıl davranılacağı ayrı ayrı belirlenmelidir.
- ✓ Plan okuldaki öğretmen ve çalışanlarla varsa engelli öğrenciler için de önlemler getirmelidir.
- ✓ Plan yılda en az bir kez eğitim ve tatbikatlarla geliştirilmeli ve güncellenmelidir. Ayrıca yaşanan her afet ve acil durum sonrasında bu olaydan elde edilen dersler mutlaka plana yansıtılmalıdır.

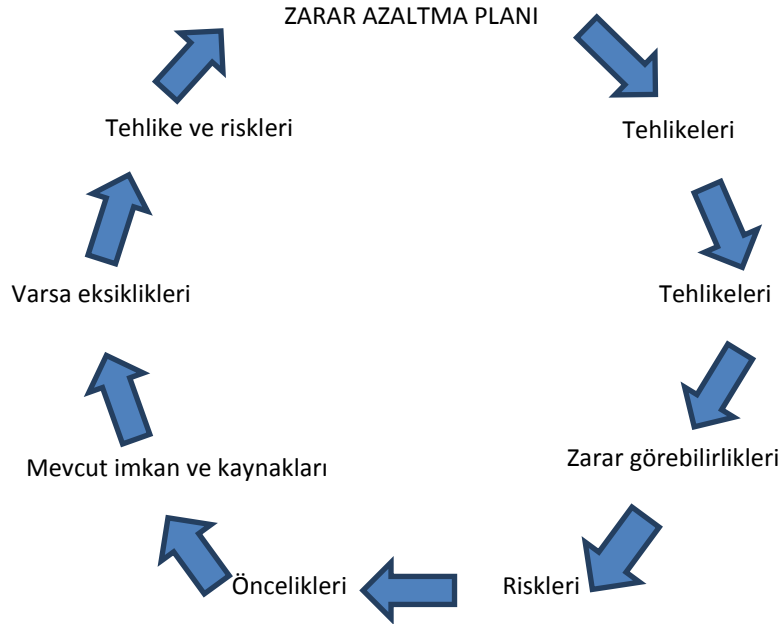
Afet ve acil durum yönetimi planlamasında temel esas; tehlike ve risklerle imkân ve kaynakların kapsamlı olarak belirlenmesi ve değerlendirilmesi ile tüm paydaşların afet/acil durum öncesi, sırası ve sonrasındaki faaliyetlere etkin katılımlarının sağlanmasıdır. Bu husus okul afet ve acil durum yönetiminin öncelikle sağlaması gereken ana görevidir. Planlarda afet yönetiminin dört ana safhası olan risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme safhalarında alınacak önlemler ve yapılacak

OKULLAR İÇİN AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ PLANLARI

çalışmalar, bu çalışmaların kimler tarafından, nasıl, hangi imkân ve kaynaklar kullanılarak yapılacağı açıkça belirtilmelidir.

Zarar Azaltma (Risk Azaltma) Safhası

Bu safhadaki ana amaç, afet sonucu doğurabilecek tehlike ve risklerin belirlenmesi, mümkünse önlenmesi veya olası etkilerinin azaltılması ve olaylara karşı eğitim ve tatbikatlarla tüm paydaşlarla hazırlıklı olunmasının sağlanması ve afetlere karşı bilinçli ve dirençli nesiller yetiştirilmesidir. Mümkünse afet tehlikesi ve riskinin önlenmesi veya büyük kayıplar doğurmaması için alınması gereken yapısal ve yapısal olmayan tüm önlemler ve faaliyetler bu safhada yapılmalıdır. Bu safhada, okul ve çevresindeki tüm tehlike ve risklerin, imkân ve kaynaklarla eksikliklerin ve önceliklerin belirlenmesi, okulun afete hazırlığın kontrolü, eylem planının hazırlanması ve uygulanması yapılması gereken çalışmaların başında gelmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Zarar Azaltma (Risk Azaltma) Safhası Döngüsü

Hazırlık Safhası

Zarar azaltma safhasında yapılan çalışmalar ve alınan önlemlerle olayların durdurulması veya önlenmesi her zaman mümkün olmayacağı için, hazırlık safhasında öğrenci, öğretmen ve çalışanların canı ve malı ile milli servetleri, afetlerin yıkıcı etkilerinden koruyacak bazı faaliyetlerin yürütülmesi zorunlu olmaktadır. Bu faaliyetler arasında; afete müdahale ve iyileştirme planlarının hazırlanması, başta bu planlarda görev alacak kişiler olmak üzere, öğretmenler, öğrenciler, çalışanlar ve veliler için eğitim ve tatbikat programlarının hazırlanması ve uygulanması, ihtiyaç duyulan araç-gerecin temini, okul içi haberleşme, bilgi ve iletişim sistemlerinin geliştirilmesi, yangın

alarm ve erken uyarı sistemlerinin kurulması gibi faaliyetler yer almaktadır. (Şekil 3). Hazırlık safhasındaki faaliyetler yalnızca afetin alarm süresi içerisinde yapılan kısa süreli faaliyetler olarak görülmemelidir.

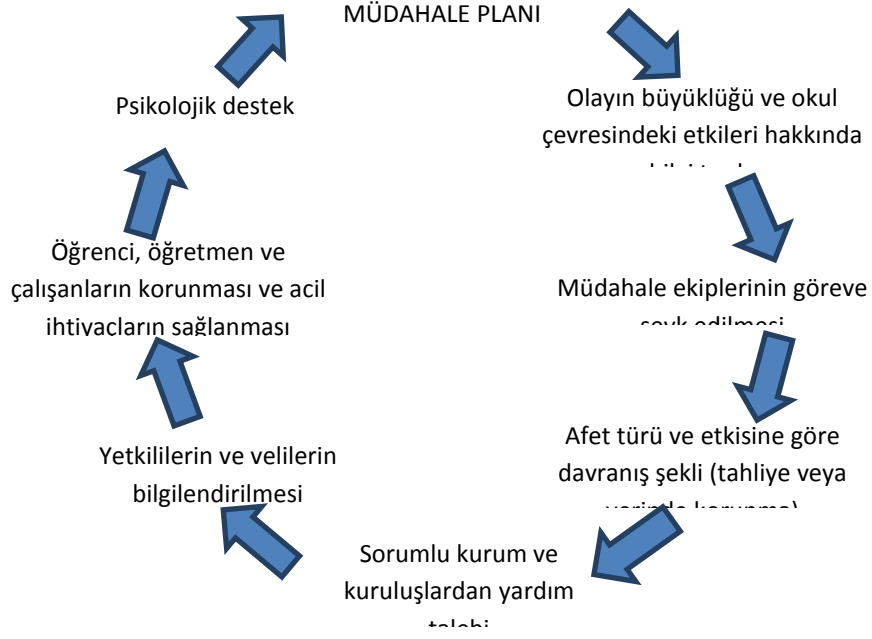

Şekil 3. Afetlere Hazırlık Planı Döngüsü

Müdahale Safhası

Bir afetin oluşunu takip eden ve afetin oluşundan hemen sonra başlayarak, afetin büyüklüğüne bağlı olarak en çok 1-2 aylık bir süre içerisinde yapılan faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin ana hedefi, mümkün olan en kısa süre içerisinde en çok insanın hayatını kurtarmak, yaralıların tedavisini sağlamak ve açıkta kalanların barınma, korunma, ısınma, yiyecek, giyecek gibi hayati ihtiyaçlarını en kısa süre içerisinde ve en uygun yöntemlerle karşılamaktır. Etkin bir müdahale için okul müdür ve/veya müdür yardımcısının başkanlığında, her tür haberleşme imkânına sahip bir yönetim merkezinin kurulması gerekebilir. Müdahale faaliyetleri afet veya olayın türü, süresi, büyüklüğü, etki alanı, yol açtığı zarar ve kayıplar dikkate alınarak yürütülmelidir (Şekil 4).

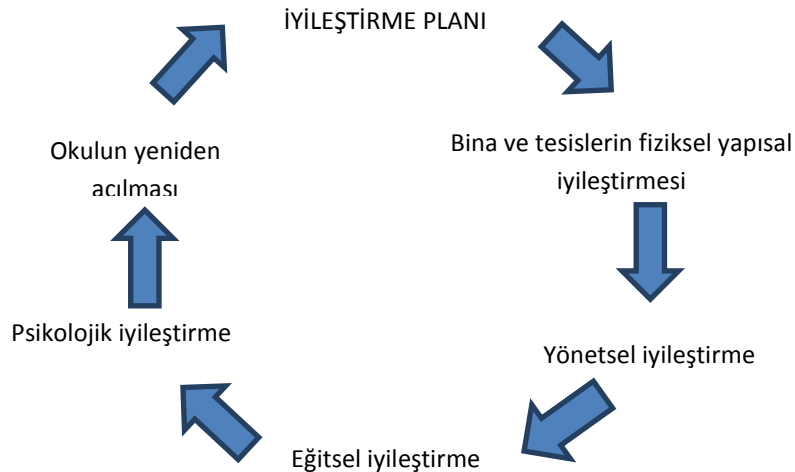
OKULLAR İÇİN AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ PLANLARI

Şekil 4. Afetlere Müdahale Planı Döngüsü

İyileştirme Safhası

İyileştirme faaliyetleri genel olarak arama-kurtarma ve ilk yardım faaliyetlerinin hemen sonrasında başlar. Bu faaliyetlerin hazırlık faaliyetleri sırasında planlanması, etkin olarak uygulanabilmeleri için gerekli olmaktadır. Bunlar genellikle uzun süreli faaliyetlerdir ve okullar eğitime başladıktan sonra da devam ederler. Ana hedef eğitimin mümkün olan en kısa süre içerisinde başlayabilmesinin temini ve meydana gelen olaydan elde edilen derslerin ışığı altında daha güvenli ve emniyetli bir okul ve eğitim ortamı oluşturmaktır. İyileştirme faaliyetleri ana hatlarıyla fiziksel iyileştirme, yönetsel iyileştirme, eğitim ortamının iyileştirilmesi ve psiko-sosyal destek faaliyetleri olmak üzere dört farklı alanda yürütülmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. İyileştirme Planı Döngüsü

Planların hazırlanması kadar bunun eğitim ve tatbikatlarla düzenli aralıklarla tekrar edilmesi, sürekli olarak gözden geçirilerek revize edilmesi ve okulun kendine özgü özelliklerini dikkate alınarak yapılması ve bir kez hazırlanarak bırakılan belge olarak değil de dinamik bir süreç olarak düşünülmesi son derece önemlidir.

Yukarıdaki safhalarda belirtilen faaliyetler durağan, bir kez hazırlanıp uygulandıktan sonra gündemden düşen faaliyetler değildir. Okullar değişim ve gelişime açık mekânlar oldukları için karşılaşılabilecekleri tehlike, tehdit ve riskler sürekli değişebilmekte ve yeni sorunlar ortaya çıkabilmekte veya alınan önlemlerle bazı tehlike ve riskler ortadan kaldırılabilir. Bu nedenle Okul afet ve acil durum yönetimi planı tehlikelerin değişmesine, risklerin azalması veya artmasına, tatbikatlardan ve afetlerden elde edilen deneyimlere, personel ve öğrenci sayısındaki değişikliklere göre devamlı kontrol edilerek revize edilmelidir.

Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi

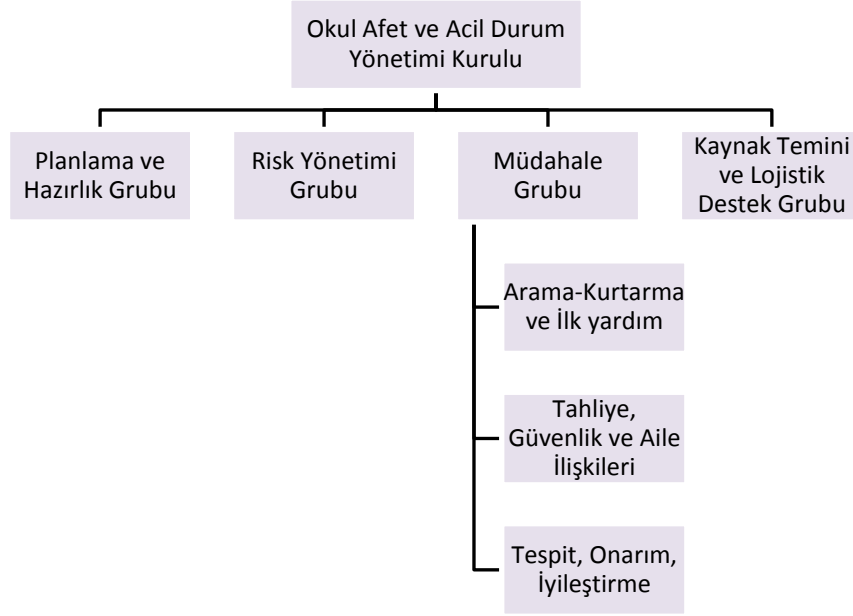
Okulların her an her türlü olayın meydana gelebileceği mekânlar olması, çocukların afetlere karşı hassas ve kolay zarar görebilir grupların başında gelmesi, çocukların ülkelerin gelecekteki hazineleri olması, çocukların büyüklerin eğitiminde ve ailelerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesinde en etkin öğretmen olması, öğretmenlerin toplumda değişim ve gelişimin öncüleri olması ve bu yönleriyle toplumda afetlere karşı bir güvenlik kültürü oluşturulmasında öncü rol oynayabilmeleri ve gerektiğinde acil barınma yeri olarak kullanılabilmesi gibi temel gerekçeler nedeniyle okullarda afet ve acil durum yönetimi kurulları kurulmalıdır. Okul afet ve acil durum yönetimi kurulunun ana amacı;

- ✓ Katılımcı bir yaklaşımla okulu etkileyebilecek tehlike ve tehditlerle riskleri belirlemek ve değerlendirmek,
- ✓ İmkân varsa bu tehlike ve riskleri önlemek veya etkilerini azaltacak yapısal ve yapısal olmayan önlemleri olaylar olmadan önce almak,
- ✓ Okul yöneticileri, öğretmenler, öğrenciler, çalışanlar ve velilerin afet/acil durum öncesi, sırası ve sonrasındaki davranış esasları konularında eğitilmelerini ve olaylara karşı hazırlıklı olmalarını sağlamak,
- ✓ Bir olayla karşılaşıldığında olaya zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edebilmek ve kaos ortamının oluşması ve can ve mal kaybının artmasını önlemek,
- ✓ İyileştirme faaliyetlerini ivedilik ve etkinlikle yürüterek okulun bir an önce normal faaliyetlerine dönebilmesini sağlamak,
- ✓ olmalıdır.

Okul afet ve acil durum yönetimlerinin kurumsal yapıları ve örgütlenme modelleri, karşı karşıya buldukları tehlike ve risklerinin çeşidi, büyüklükleri,

OKULLAR İÇİN AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ PLANLARI

sıklıkları, yol açabilecekleri zincirleme etkiler dikkate alınarak belirlenmelidir. Bu yapılanmada önceden belirlenmiş katı ve değişmez şablonlar yerine esnek ve ihtiyaca göre değişebilen örgütlenmeler esas alınmalıdır. Bu konuda bir örgütlenme modeli örneği aşağıdaki şekilde verilmektedir.

Şekil 6. Kurumsal Yapılanma Örneği

Okul afet ve acil durum yönetimi kurulu aşağıdaki kişilerden oluşturulabilir/oluşturulmalıdır.

Başkan: Okul Müdürü,

Başkan Yrd. : İlgili Müdür Yrd.

Üyeler: Öğretmenler arasından seçilen en az 3 kişi,

Okul Aile Birliği temsilcisi,

Sivil savunma kolu veya izcilik kolu yetkilisi,

Okul idari görevlisi,

Varsa öğrenci temsilcileri.

Okul afet ve acil durum yönetimi kurulunda yer alacak kişiler okulun büyüklüğüne, öğrenci ve öğretmen sayısına, sahip olduğu tehlike ve risklere göre belirlenmelidir. Kurulun okuldaki tüm paydaşları kapsayacak şekilde oluşturulması tavsiye edilir.

Okul afet ve acil durum yönetimi kurulunun ana görevleri:

- ✓ Afet öncesinde okulun tehlike ve risk azaltma planı ile müdahale ve iyileştirme planlarını yapmak ve okulun güvenliğini sağlamak,

- ✓ Planda yer alacak görev gruplarını ve bu grupların görev yetki ve sorumluluklarını belirlemek,
- ✓ Gruplarda görev alacak kişileri ve grupların çalışma esaslarını belirlemek,
- ✓ Afet yönetimi konusunda öğretmenler, çalışanlar, veliler ve öğrenciler için uygulanacak eğitim programlarını belirlemek ve uygulanmasını sağlamak,
- ✓ Masa başı ve saha tatbikatları düzenlemek,
- ✓ Tatbikat, günlük olaylar ve karşılaşılan afetlerden elde edilen derslerin ışığı altında planları güncelleştirmek,
- ✓ Görev gruplarının ihtiyaç duyacağı ekipman, malzeme, yayın ve insan gücü desteğini sağlamak,
- ✓ Afet ve acil durum planlaması ve yönetimi konularında ilgili üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar ile yakın işbirliği yapmak, eğitim ve lojistik destek sağlamak,
- ✓ Afet anı ve sonrasında en kısa süre içerisinde doğru bilgilere ulaşarak grupların olaya zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale etmelerini sağlamak, gerekiyorsa tahliye veya yerinde sığınak kararı vermek ve olayı yönetmek,
- ✓ Gerektiğinde itfaiye, polis, ambulans, arama- kurtarma ekipleri gibi kurum ve kuruluşlardan yardım istemek ve olay hakkında yetkili makamları bilgilendirmek,
- ✓ Planı gözden geçirmektir.

Afet ve acil durum yönetim sistemi içerisinde sınıf öğretmenlerinin afet öncesi, sırası ve sonrasındaki başlıca görevleri:

Afet öncesinde:

- ✓ Okul afet ve acil durum planları hakkında bilgi sahibi olmak ve öğrencileri bu planlarla farklı afet türleri karşısındaki davranış kuralları konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek,
- ✓ Sınıflarında tehlike avı yaklaşımını kullanarak yapısal olmayan tehlike ve riskleri belirlemek, bunların önlenmesi veya etkilerinin azaltılabilmesi için önlemler almak veya okul afet ve acil durum yönetimi kuruluna bildirmek,
- ✓ Öğrencilerde afetlere direnç ve güvenlik kültürü oluşturmak amacıyla uygulamalı afet eğitimi faaliyetlerini aksatmadan yürütmek,
- ✓ Afetlerle ilgili özel gün ve haftalarda veliler ve öğrencilerle toplantılar yaparak afete hazırlık, afet risklerinin azaltılması gibi konularda okul, aile ve toplum için önemli olabilecek konularda bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri yürütmek.

Afet sırasında:

- ✓ Eğitim ve tatbikatlarla belletilmiş farklı afet türleri karşısında doğru davranış kurallarının uygulanmasını sağlamak (depremler sırasında; çök, kapan, tutun veya tahliye sırasında; koşma, konuşma, itişme, geri dönme gibi.),
- ✓ Varsa yaralı öğrencilere ilk yardım yapmak ve yönetimi ivedilikle bilgilendirmek,

OKULLAR İÇİN AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ PLANLARI

- ✓ Korku ve paniğe kapılan öğrencileri sakinleştirmek ve olan olay hakkında bilgi vermek,
- ✓ Okul afet yönetiminin tahliye veya yerinde sığınak kararı sonrasında tahliye planına uygun olarak öğrencileri sevk etmek ve güvenli toplanma alanına götürmek,
- ✓ Öğrenci mevcudu ve veli haberleşme listelerini yanında bulundurmak,
- ✓ Öğrencilerin velilerine veya yetkililere teslim edilene kadar başlarından ayrılmamak.

Afet sonrası okul yeniden açıldığında:

- ✓ Öğrencilere yumuşak yaklaşarak onları dinlemek, gözlemek, afet sonrasında yaşamış oldukları psikolojik sorunları anlamaya çalışmak,
- ✓ Sorunlu olarak değerlendirdikleri öğrenciler için profesyonel destek sağlamak,
- ✓ Öğrencilere güven duygusu aşılacak, örneğin okullarının yetkili teknik heyetler tarafından kontrol edilmiş olduğunu, olabilecek artçı depremler karşısında korku ve paniğe kapılmalarına gerek olmadığını, aslında korku ve paniğin can güvenlikleri açısından çok daha tehlikeli olduğunu, yapılacak en doğru hareketin eğitim ve tatbikatlarda yapıldığı gibi “çök-kapan-tutun” hareketini tekrarlama olduğunu vurgulamak,
- ✓ Öğrencilere depremlerin oluşumu, nedenleri, ülkemizin deprem tehlikesi, depremler sırasında sınıfta, teneffüste, yolda, evde, çarşıda nasıl davranmaları gerektiği konusunda her fırsatta bilgiler vermek,
- ✓ Öğrencilere sınıfta, koridorlarda, teneffüste, bahçede, laboratuvar, spor salonu, kantin ve tuvaletlerde tehlikeli olabilecek yerler ve davranışlar hakkında bilgi vermek, bu konuda tehlike avı uygulamaları yapmak,
- ✓ Deprem sonrasında çıkan söylenti, dedikodu ve yetkililer tarafından onaylanmayan medya açıklamaları hakkında öğrencileri bilgilendirmek,
- ✓ Öğrencilere öğretmenlerine, okul yöneticilerine, yerel yöneticilere ve devlet yöneticilerine karşı güven duygusu aşılacak,
- ✓ Öğrencilere afete uğramış kişilere yardım etmenin, afetler sonrasında toplum olarak bütünleşmenin bir erdem ve özveri işi olduğunu öğretmek ve bu konularda resim ve kompozisyon yarışmaları düzenlemek,
- ✓ Öğrencilere başta depremler olmak üzere tüm afetleri önleme, olabilecek etkilerini azaltma ve sonuçlarını süratle gidermenin mümkün olduğunu örneklerle anlatmak ve öğrencilerde güven ve baş edebilme duygusu yaratmak.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye’de ilk, orta ve yükseköğretimde afet yönetim sistemlerinin geliştirilmesi ve afet ve acil durum yönetimi planlarının hazırlanması henüz başlangıç aşamasındadır. Türkiye’nin sahip olduğu afet tehlikesi ve riski ile okullarımızın depremler karşısındaki hasar görebilirlikleri dikkate alındığında bu güne kadar İran, Pakistan, Çin Halk Cumhuriyetinde yaşanan büyük öğrenci ve öğretmen kayıplarıyla karşılaşılmamış

olması büyük bir şans olarak değerlendirilebilir. Doğanın bize tanıdığı bu şansı iyi değerlendirerek okullarımızda afet ve acil durum yönetimi planlarının hazırlanması ve etkin bir şekilde uygulanması ve okullarımızın afet ve acil durumlarla baş edebilir bir seviyeye getirilmesi zaman geçirmeden sağlanmalıdır.

Türkiye’de 2009 yılında 5902 sayılı “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile afet yönetim sisteminde önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu kanunda afet; *“Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar”* sivil savunma ise; *“Düşman saldırılarına karşı halkın can ve mal kaybının en az seviyeye indirilmesi, hayati önem taşıyan her türlü resmi ve özel tesis ve kuruluşların korunması ve faaliyetlerinin devamını sağlayacak iyileştirmenin yapılması, savunma gayretlerinin halk tarafından en yüksek seviyede desteklenmesi ve halkın moralini yüksek tutmak için alınacak her türlü silahsız koruyucu ve kurtarıcı tedbir ve faaliyetler”* şeklinde tanımlanarak aralarındaki fark net bir şekilde ortaya konulmuştur. Fakat okullarımız bu değişikliğe uyum sağlayamamış sivil savunma planlarını hazırlamaya ve afetlerle ilgili çalışma ve faaliyetlerini de *“Sivil Savunma Planları”*, *“Sivil Savunma Günü”* ve *“Sivil Savunma Kulübü”* aracılığıyla gerçekleştirmeye devam etmişlerdir/etmektedirler. Bu açıdan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yukarıda verilen tanımlara uygun olacak şekilde okullarımızda afet ve acil durum yönetimi kurullarının kurulması, etkin bir şekilde çalışması, afet ve acil durum yönetimi planlarının hazırlanması için gerekli yasal düzenlemelerin ve çalışmaların zaman geçirmeden yapılması gerekmektedir.

Sürekli takip edilmesi, desteklenmesi, geliştirilmesi gereken bu çalışmaların merkezi düzeyde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde şube müdürlüğü düzeyinde yeni bir birim oluşturularak koordineli bir şekilde yapılmasının sağlanması çok yararlı olacaktır.

Kaynakça

AFAD, (2013)., Okul Afet ve Acil Durum Planı Hazırlama Kılavuzu, pp.38.

AFAD, (2013)., On Adımda Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Planı Hazırlama Kılavuzu, pp.14.

“BOKOMI” Guide Book. (2010). Sharing Lessons Learned by the City of Kobe from the Great Hanshin-Awaji earthquake, Community Emergency Drill Programs and School Disaster Prevention Education Programs. *JICA Hyogo, Disaster Reduction Learning Center (DRLC)*, KOBE City Fire Bureau (KCFB).

OKULLAR İÇİN AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ PLANLARI

- Çelik, K. (2004). *Eğitimde Acil Durum Yönetimi Model Önerisi ve Uygulanabilirliği Araştırması* (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Çelik, K. (2005). Emergency Management Model Proposal in Education. *Eurasian Journal of Educational Research*, 20, 87-98.
- Çelik, K. (2007). Okullarda Acil Durum Yönetimi. *Anı Yayıncılık, Ankara*
- Dirim, İ. (2011). Birinci Deprem Bölgesi Yatılı İlköğretim Okul Müdürlerinin Acil Durum Yönetimi Yeterliliklerinin Saptanması (Yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Muğla). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden 25 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Ergünay, O., Gülkan, P. ve Güler, H. (2008). *Deprem Terimleri Açıklamalı Sözlük* (Yayımlanmamış).
- Ergünay, O., Özmen, B., 2013, Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Planlama Kılavuzu, Milli Eğitim Bakanlığı, pp. 127, <http://okultabanliafetegitimi.meb.gov.tr/> adresinden 5 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.
- International Finance Corporation (IFC). (2010a). *Disaster and Emergency Preparedness: Guidance for Schools*.
- International Finance Corporation (IFC). (2010b). *Disaster and Emergency Preparedness: Activity Guide for K to 6th Grade Teachers*.
- Kadioğlu, M. (2009). Eğitim Kurumları İçin Afet ve Acil Yardım Planlama Rehberi. *İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi (ISMEP)*
- Kadioğlu, M. (2011). Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek. *İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Yayını*.
- Kökçü, A. (2010). *İstanbul'daki Ortaöğretim Kurumlarında Afet ve Acil Durum Hazırlıklarının Değerlendirilmesi* (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden 25 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Ocak, Y. (2006). Ortaöğretim Okullarında Kriz Yönetimi (Edirne İli Örneği) (Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden 30 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır..
- Petal, M. ve Sanduvaç, Z.M. (2010). Okullarda Afet ve Acil Durum Yönetimi El Kitabı. *Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı*.

Sayın, N. (2008). Ortaöğretim Kurumlarında Kriz Yönetimi Stratejisinin İncelenmesi (İstanbul İli Örneği) (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden 30 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.

Türkiye Afet Müdahale Planı, (2014), 3 Ocak 2014 tarih ve 28871 sayılı Resmi Gazete.

UNISDR Asia and the Pacific. (2010). *Guidance Notes School Emergency and Disaster Preparedness*

U.S. Department of Education, Office of Safe and Drug-Free Schools (2007). *Practical Information on Crisis Planning*.